

Tyrimo šaltiniai ir istoriografija

Šaltiniai

Svarbiausi Lietuvos muzeologijos raidos XVIII a. antrojoje pusėje – XXI a. bruožams apibrėžti šaltiniai yra valstybiniuose, žinybiniuose, muziejų veiklą prižiūrinčių institucijų bei muziejų archyvuose. Akcentuojami šaltiniai, naudingi šios istorijos 1940–2012 m. periodui apibūdinti, nes ankstesnio laikotarpio panaudotieji pateikti N. Keršytės monografijoje apie Lietuvos muziejus iki 1940 metų. Dokumentų muziejinkystės klausimais randama Lietuvos literatūros ir meno archyvo (toliau – LLMA) fonduose nr. 226, 342, 476, Lietuvos valstybės naujajame archyve (toliau – LVNA), f. 48, Lietuvos Respublikos kultūros ministerijos archyve (toliau – LRKMA), fonde nr. 16, Lietuvos mokslų akademijos moksliniame archyve (toliau – LMAMA) f. 1, Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekos Rankraščių skyriuje (toliau – LMAVBR), f. 264, Vilniaus universiteto bibliotekos Rankraščių skyriuje (toliau – VUBRS) f. 1-f.676, Lietuvos kultūros paveldo centro archyve (toliau – LKPCA), f. 1, muziejų archyvuose: Vytauto Didžiojo karo muziejaus archyve (toliau – VDKMA), f. 3, Marijos ir Jurgio Šlapelių namo-muziejaus archyve (toliau – MJŠNMA), f. VRMM (tai Vilniaus rašytojų memorialinio muziejaus dokumentai), Venclovų namų-muziejaus archyve (toliau – VNMA), Nacionalinio M. K. Čiurlionio dailės muziejaus archyve (toliau – NČDMA), f. 3. Pasinaudota Lietuvos Respublikos kultūros ministerijos Informacinės visuomenės plėtros skyriaus (toliau – LRKMIVPS) muziejų veiklos dokumentais (planais, ataskaitomis, susirašinėjimu su šiuo skyriumi), taip pat N. Keršytės asmeniniame archyve (toliau – NKA) turimais dokumentais (muziejų jai pateiktos pažymos, informacijos, minėti nepublikuoti disertacijų bei 2012–2014 m. atlikto N. Keršytės mokslinio projekto „Lietuvos muziejinkystės raida 1752–2012 metais“ tyrimo ir kiti tekstai).

Istoriografija

Lietuvos muzeologijos raida XVIII amžiaus antrojoje pusėje – XXI a. nėra apibendrinta mokslinės knygos apimties publikacija. Tad šis leidinys yra pirmoji monografija, tirianti Lietuvos muzeologijos raidą minėtu laikotarpiu. Lietuvos muzeologijos istoriografijos vertinimas atveria muzeologijos formavimo raidos ištirtumo pobūdį. Knygoje pateikiamos istoriografijos pozicijų išvalgos sisteminamos pagal istorinės muzeologijos aspektus:

1. muzeologija kaip mokslas, 2. muzealumo raiškos (muzealizacijos linkmės, muziejų poreikio) raida.

1. Muzeologijos kaip mokslo raidos istoriografija apima publikacijas, kurios nagrinėja, vertina šio mokslo objekto, metodologijos, sąveikos su kitais mokslais, terminijos, tyrimų ir studijų pobūdžių, raidos periodizacijos, formavimo tendencijų aspektus. Istoriografija negausi, turi kelias nuo XX a. pabaigos skelbtas mokslo ir problemines publikacijas. Keli tyrinėtojai gilinasi į muzeologijos ryšio su archeologija, istorija (Luchtanas), menotyra (*Menotyros*), komunikacija (Laužikas)) studijomis Vilniaus universitete XX–XXI a. N. Keršytė glaustai apibendrina muzeologijos pobūdį Lietuvos mokslo kontekste iki 2003 m. (Keršytė, 2003). 1991 m. muziejininkas Alvydas Jokubaitis (Jokubaitis, 1991) kartu su kolega Raimundu Klimavičiumi (Jokubaitis, Klimavičius) populiariai aptarė muzeologijos pažinimą Lietuvoje ir jos formavimo galimybes. Nuo XX a. pabaigos muzeologijos Lietuvoje esminė tendencija – patirties pasaulyje pažinimas ir pritaikymas Lietuvoje. Pasaulinių muzeologijos pasiekimų ir jų taikymo Lietuvoje pažinimui muziejų praktikoje siekiama sudaryti muzeologijos tyrimų, studijų centrus, organizuoti naujo lygio muziejininkų kvalifikacijos kėlimą, išversti į lietuvių kalbą kelių šiuolaikinių, pasaulyje žinomų muzeologų publikacijas (skelbiami internete muzeologų Peterio van Menscho (Mensch, *Muziejininkystė*), François Mairesse straipsniai apie muzeologijos raidos Vakaruose tendencijas, besiformuojančios naujosios muzeologijos bei pasaulio muziejinio paradigmas. 2007 m. išleistas fundamentinis muzeologo F. Waidacherio veikalas *Bendrosios muzeologijos metmenys* (Waidacher, 2007)).

Nuo XX a. pabaigos laisvo bendradarbiavimo su pasauliu, kultūros mainų bei interneto galimybės Lietuvoje plačiai atvėrė prieigas pažinti pasaulinę muzeologijos istoriografiją, praktikos patirtis, bet Lietuvos muzeologijos istoriografija dar beveik neturi atskirų mokslinių palyginamųjų tyrimų publikacijų, kuriose apibūdinami atskirų muzeologų ar kitų mokslininkų įtaka muzeologijai, jos įvairiems aspektams. Antai nėra plačiau komentuos ir kritiškai vertintas Lietuvos autorių P. van Menscho 1992 m. parengtos anglų kalba ir apgintos disertacijos, skirtos muzeologijos teorijų raidai pasaulyje, apibūdinimas (Mensch, 1992) bei enciklopedinio muzeologijos žodyno (*Dictionnaire*) muzeologijos sampratų tendencijų apibendrinimas, taip pat šio žodyno santraukos pobūdis, pateiktas 2010 m. Tarptautinės muziejų organizacijos – Tarptautinės muziejų tarybos (angl. *International Council of Museums*, toliau – ICOM) – interneto svetainėje (Key). 2014 m. ICOM nacionalinio Lietuvos komiteto (toliau – ICOM-Lietuva) vadovybė pareiškė savo nariams norą organizuoti šio enciklopedinio muzeologijos žodyno vertimą į lietuvių kalbą (tai įgyvendinti Vilniaus universiteto Komunikacijos fakulteto Muzeologijos katedra delegavo N. Keršytę). Tačiau Lietuvoje mokslininkai, muziejininkai, tirdami Lietuvos muziejų praktikos, ypač muziejų edukacijos, šiuolaikinių interaktyvių muziejinių medijų problematiką, gausiai remiamasi šiuolaikinės muzeologijos pasaulyje istoriografijos atitinkamomis pozicijomis. Nors retas svarsto teorines muziejaus reiškimosi paradigmas remdamasis Vakarų muzeologų ir kitų mokslininkų apmastytais, teoretizavimais, galima paminėti 2012 m. Odetos Žukauskienės susidomėjimą André Malraux XX a. viduryje skelbta įsivaizduojamojo muziejaus (pranc. *Musée Imaginaire*) koncepcija (Žukauskienė).

Muzeologijos tyrimų ir skelbtų publikacijų istoriografijos pobūdis Lietuvoje leidžia teigti, kad daugiausia sureikšminama muziejų istorijos atkarpų charakterizavimas, atskirų muziejų istorijų bei muziejų rinkinių ir komunikacijos, edukacijos formavimo, muziejininkų veikla. Darbų, turinčių studijų, daktaro disertacijų, monografijų statusą – mažai. Disertaciniai tyrimai atliekami tik nuo XX a. pabaigos. Dviejų apgintų disertacijų (Stepono Gečo (Gečas, 1993), N. Keršytės (Keršytė, 1994)) tekstai, pateikiantys muziejų organizacijos raidų 1918–1940 ir 1940–1954 m. apibūdinimus, nepublikuoti atskirais leidiniais. Tiesa, N. Keršytė parengė savo disertacijos pagrindu ir publikavo monografiją apie muziejų Lietuvoje raidą XVI–XX a. ketvirtajame dešimtmetyje (Keršytė, 2003). Nuo XXI a. parengtos ir apgintos kelios muzeologijos problematikos daktaro disertacijos (skelbti jų tekstai lietuvių kalba ir santraukos anglų kalba): 2006 m. Rimvydo Laužiko (Laužikas, 2006) apie muzeologijos ir archeologijos bei komunikacijos mokslų sąveikas ir 2012 m. Žyginto Būčio (Būčys, 2012), tirianti esmines muziejinių vertybių kaupimo tendencijas paveldo komunikacijoje XIX a., 2013 m. Rasos Pranskūnienės – apie nardinantį muziejinėje edukacijoje interaktyvumą (Pranskūnienė), taip pat 2014 m. Igno Kaplerio apie skaitmeninių medijų raiškos pobūdį Lietuvos muziejų komunikacijoje (Kapleris, 2014).

Nuo XXI a. atliekami ir kiti aktualių muzeologijos, muziejų praktikos aspektų įvairios apimties ir lygio tyrimai. Reikia paminėti 2011 m. vykdytus du svarbius Lietuvos muzeologijos formavimui tyrimus ir jų paskelbtus rezultatus: tai sociologinis Lietuvos muziejų edukacijos pobūdžio ir poreikio bei galimybių tyrimas, atliktas Visuomenės nuomonės ir rinkos tyrimų centro „Vilmorus“, skelbtas 2012 m. internete (*Visuomenės*) ir Vilniaus universiteto Komunikacijos fakulteto mokslininkų bei studentų grupės atliktas Lietuvos muziejų veiklos 1990–2011 m. pasiekimų ir problemų tyrimas, paskelbtas pirmajame Lietuvoje muzeologijos mokslo periodiniame leidinyje *Acta Museologica Lithuanica* (Lietuvos, 2013). Panaudodama analitinį, palyginamąjį, šaltinių, literatūros, duomenų analizės ir sintezės, statistinės analizės metodus ir remdamasi šaltiniais, istoriografija, muzeologine, atminties, paveldo, kultūros studijų ir kita literatūra, 2012–2014 m. N. Keršytė atliko Lietuvos muziejininkystės raidos 1752–2012 metais tyrimą, kurį finansavo Lietuvos Mokslo taryba (tyrimo projekto sutartis LIT-5-16) (Keršytė, 2014). Šio tyrimo struktūra buvo keturių skyrių ir 12 dalių (I. skyrius *Muzeologijos formavimo Lietuvoje savitumai ir pasauliniai bendrumai*. II skyrius *Tikrovės, tapatumo muzealizacijos turinio Lietuvoje ypatumai ir tendencijos*. II.1. *Tikrovės, tapatumo muzealizacijos pobūdžiai tarp mokslo ir ideologijos diskurso*. II.2. *Nacionalinis tapatumas ir nacionalinių muziejų situacija. Muziejų politikos problemos*. II.3. *Muziejiniai etninės istorijos, kultūros naratyvai. Lituaništinės tradicijos*. II.4. *Muziejiniai Lietuvos istorijos kontekstai. Temų, problemų topografijos konstantos ir pokyčiai*. II.5. *Muziejiniai kito tapatumai. Tarp quod libet ir mokslo, kultūros, lituanistikos interesų*. III skyrius *Muziejų organizacijos Lietuvoje savitos ir bendrosios pasaulinės tendencijos*. III.1. *Muziejų valdymo kaita tarp savo ir kitų patirties*. III.2. *Muziejų formų, tipų, kiekio pokyčiai politinių, socialinių, ekonominių ir pasaulinių muziejinių tendencijų veikos diskurse*. III.3. *Muziejų pasaulinės integracijos ir modernėjimo aspektai*. IV. skyrius *Muziejai ir visuomenė Lietuvoje. Santykių kaitos konfigūracija*. IV.1. *Muziejų poreikio iniciatyvų savitumai ir bendrybės. Vilniaus senie-*

ny, Vytauto Didžiojo muziejų, Nacionalinio muziejaus Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės valdovų rūmų kūrimo atvejai (idėjų rėmimas, organizavimo mecenavimas). IV.2. Muziejų pasiūlos topografija. Konstantos ir inovacijos. IV.3. Muziejų misijos akcentų pokyčiai, vertybių tezauro, švietimo, kultūrinių industrijų centro trajektorija. Įvaizdžių, klasterių tipologijos. IV.4. Muziejų, jų rezultatų prieinamumo kaita, plėtros efektas, populiarumo reitingai). Šio tyrimo pirmo skyriaus rezultatai paviešinti pranešime tarptautinėje mokslo istorikų konferencijoje 2012 m. (Keršytė, The), taip pat paskelbti mokslo straipsniai, parengti pagal šio tyrimo antro skyriaus antros dalies (Keršytė, 2012) ir trečio skyriaus pirmos (Keršytė, 2013) ir ketvirtos (Keršytė, 2015) dalių medžiagą. Būtina paminėti ir dar kelių svarbių muzeologijos formavimui Lietuvoje tyrimų, atliktų mokslininkų, muziejininkų grupių, rezultatų sklaidą. Tai tarptautinėse konferencijose Lietuvoje skaitytų pranešimų pagrindu parengti, istorinės ir taikomosios / praktinės muzeologijų problematikos straipsnių rinkiniai, skirti atskirų muziejų istorijų, organizacijos, pagrindinių veiklos tikslų tematikai. 2008 m. skelbtas straipsnių rinkinys, skirtas Vilniaus miesto muziejaus poreikiui ir galimybėms atskleisti, paremtas muziejinių Vilniaus istorijos kontekstų analize bei keleto miestų muziejų pasaulyje organizacijos patirties apibūdinimais (*Muziejiniai*). 2014 ir 2015 m. Lietuvos nacionalinis muziejus (toliau – LNM (nuo 1997 m.)), rėmus Lietuvos Mokslo tarybai, organizavo dvi tarptautines konferencijas ir jose tyrėjų skaitytų pranešimų pagrindu parengtus mokslo straipsnius publikavo rinkiniuose, skirtuose Vilniaus senienų muziejaus ir Vilniaus laikinosios archeologijos komisijos (toliau – VSM, VLAK) ir jų organizatoriaus grafo Eustachijaus Tiškevičiaus (Eustachy Tyszkiewicz (1814–1873)) (*Eustachijus*, 2014) veikloms apibūdinti bei įvertinti kovos dėl istorijos VSM ir Vilniaus senienų muziejaus prie Vilniaus viešosios bibliotekos (toliau – VSMVVB (1867–1915)) 1855–1915 m. pobūdį (*Kova...*, 2015).

Lietuvos muzeologijos publikacijas, literatūros pobūdį iki 2003 m. glaustai charakterizavo N. Keršytė minėtoje publikacijoje apie muzeologijos pobūdį Lietuvos mokslo kontekste iki 2003 m., kur pabrėžė, kad nesama Lietuvos tyrėjų skelbtų teorinių muzeologijos veikalų, publikacijų. Reikia pažymėti, kad po 2003 m. situacija nepakito, muzeologijos teorijos publikacijų nėra. Tradiciškai prisirišama prie muziejų veiklos aiškinimosi, ypač edukacijos, problemų, remiantis gerosiomis patirtimis; tiesa, atsirado ir viena kita metodinio pobūdžio publikacija, pavyzdžiui, „Muziejų vadyba“ (*Muziejų vadyba*). Minėtos metodinės publikacijos pavadinimo tęsinys „seminarai, teorija, praktika“, galima teigti, yra kaip simbolinė nuoroda apie muzeologijos publikacijų Lietuvoje pobūdžio tendencijas. Taip pat ryškus polinkis domėtis muziejų raidos istorija. Publikacijų įvairovę galima sąlygiškai suskirstyti į kelis blokus: pateikiančias muziejų raidos ir atskirų muziejų istorijas, reprezentuojančias muziejininkus; nagrinėjančias muziejų veiklos įvairias problemas, aspektus, patirtis.

Tiesa, yra tokių publikacijų, kurios gali būti priskirtos abiem minėtiems blokams. Pastebima, kad nėra daug platesnio pobūdžio bei moksliskai vertintų muziejų ir jų raidos istorijų. Mokslininkai sureikšmino Baublio muziejaus ir VSM istorijas. VSM su VLAK organizavimą, veiklą plačiai nagrinėjo archeologas Adolfas Tautavičius (Tautavičius, 1982), istorikas Egidijus Aleksandravičius (Aleksandravičius, 1989), kiti mokslininkai. Neslopstantį

domėjimąsi VSM su VLAK istorija pabrėžė ir N. Keršytė, pateikė istoriografijos iki 2012 m. apžvalgą, nurodė tyrėjų svarbiausius interesus bei vertino VSM su VLAK istoriją paveldo organizacijos kontekste (Keršytė, 2013). Taip pat N. Keršytė panašiu principu aptarė VSM-VVB istorijos bruožus (Keršytė, 2009) bei Vytauto Didžiojo kultūros muziejaus (toliau – VDKM (1937–1940)) indėlį į paveldo organizaciją Lietuvoje (Keršytė, 1997). XXI a. tyrėjai, muziejininkai paskelbė kelių muziejų istorijas. Laikantis būdingo leidiniams / *vadovams po muziejus* pobūdžio, sudaryta Maironio lietuvių literatūros muziejaus formavimo apžvalga (Maironio, 2006). 2000 m. išleistas originalus mokslo veikalas apie Vilniaus universiteto Patalogijos muziejaus ir žmogaus patologijos mokslo raidos sąsajas (Ptašekas, 2000). Dabartiniu laiku du nacionaliniai muziejai susirūpino paskelbti savo istorijas, jų įvairiausiu laiku atkarpų apžvalgas. Populiariai pateikta Nacionalinio Mikalojaus Konstantino Čiurlionio dailės muziejaus (toliau – MKČDM) istorija (Istorijos štrichai). LNM istorijos ištakoms, svarbiems VSM bei VSMVVB veiklos aspektams bei E. Tiškevičiaus interesams, darbams, kontekstams skirti minėti čia anksčiau du mokslinių straipsnių rinkiniai. Atskirų laikotarpių muziejų raidai apibūdinti skirtų didesnės apimties leidinių yra nedaug: tai XX a. trečiajame dešimtmetyje skelbtas Michało Brensztejno (Michał Eustachy Brensztejn (1874–1938)) to laikotarpio Lietuvos Respublikos muziejų veiklos apibūdinimas (Brensztejn, 1934) ir publikuota Pauliaus Galaunės (1890–1988) pirmojo nepriklausomos Lietuvos dešimtmečio muziejų organizacijos apžvalga (Galaunė, 1990), XXI a., 2003 m., skelbta minėta N. Keršytės monografija apie muziejų Lietuvoje raidą iki 1940 m. bei minėta Vilniaus universiteto komunikacijos fakulteto grupės mokslininkų ir studentų parengta muziejų Lietuvoje veiklos 1990–2011 m. tyrimo publikacija. Pastebimas akivaizdus polinkis Lietuvoje tenkintis specifiniais muziejų leidiniais (vadovais po muziejus, muziejų rinkinių, parodų katalogais) ir nuo XXI a. muziejų istorijos, formos ir turinio pobūdžių ir siūlomų muziejinių produktų bei paslaugų glaustais pristatymais žinybinėse svetainėse bei portale „Lietuvos muziejai“, kituose tinklalapiuose internete.

Asmenų ir institucijų, organizacijų nuopelnai Lietuvos muzeologijai, muziejų organizacijai nėra gausiai ir plačiai (mokslo veikalų, straipsnių rinkinių formatu) atskleisti, išskyrus iš dalies VSM bei kelių asmenų. Baublio muziejaus kūrėjo Dionizo Poškos muziejinę ir kitą veiklą vertino monografijose XX a. pirmosios pusės Lietuvoje muziejininkas, kultūros istorikas M. Brensztejnas (Brensztejn) ir XX a. antrosios pusės Lietuvoje literatūrologas Vytautas Vanagas (Vanagas). XX a. antrojoje pusėje menotyrininkė Zita Žemaitytė parengė ir išleido plačią monografiją apie P. Galaunę (Žemaitytė). Išleista atsiminimų knyga apie XX a. muziejininko Pelikso Bugailiško gyvenimą (*Gyvenimo*). Publikuotame mokslo veikale, skirtame matematiko, fiziko, astronomo, architekto, Vilniaus universiteto observatorijos kūrėjo Tomo Žebrausko (Tomasz Żebrowski) mokslinei veiklai aptarti, pažymėti ir šio mokslininko nuopelnai Lietuvos muzeologijai: pirmojo viešo muziejaus Lietuvoje organizavimas ir 1752 m. įsteigimas Vilniaus universitete Matematikos muziejaus (Zubovas). Pateikiant šiame leidinyje Vlodo Nagiaus Nagevičiaus darbų apžvalgą, aptarta ir jo nuopelnai organizavus Karo muziejų (*Generolo*). Galima teigti, kad didžiausias indėlis į šio aspekto istoriografiją yra LNM, nes jis publikavo straipsnių rinkinius, skirtus E. Tiškevičiaus (*Eustachijus*, 2014),

Jono Basanavičiaus (Dr. Jonas Basanavičius), Vinco Žilėno (*Kultūros istorikas*) muziejiniams ir kitoms veikloms reprezentuoti.

Nuo XX a. pabaigos gausėja muziejų veiklos įvairius aspektus aptariančių mokslinių ir populiariųjų publikacijų. Sureikšminama muziejų rinkinių formavimo ir komunikavimo, edukacijos problematika. Muziejų rinkinių formavimo pažinimas ir jo sklaida tapo Lietuvos muziejų asociacijos (toliau – LMA, nuo 1995 m.) Rinkinių mokslinio tyrimo sekcijos veiklos tikslu. Šiai problematikai gvildinti sekcija organizuoja konferencijas ir publikuoja jose skaitytų pranešimų pagrindu parengtus straipsnius tęstiniame leidinyje „Lietuvos muziejų rinkiniai“. Dėmesys kreipiamas atskirų atvejų atskleidimui, nėra apibendrinančių tendencijas išvalgų. Taip pat šiai problematikai skirta reikšminga vieta kai kurių muziejų leidžiamų tęstinių leidinių (pavyzdžiui, nacionalinio Lietuvos dailės muziejaus (toliau – LDM) „Metraštis“, LNM metraščiai „Etnografija“, „Numizmatika“, serija „Lietuvos nacionalinio muziejaus biblioteka“ ir kitų) struktūrose. Tačiau yra kelios svarbios temos, kurios mažai ar visai nenagrinėjamos. Viena, Lietuvos muzeologijos istoriografijoje mažai publikacijų, kurios gvildena muziejų rinkinių išformavimo, išvežtų įvairiu laiku iš Lietuvos, susigrąžinimo problemas. Yra tik kelios platesnio, apibendrinamojo pobūdžio knygos tai XX a. II pusėje P. Galaunės, kuris rūpinosi Lietuvos kultūros turtų revindikacijos organizacija XX a. antrajame dešimtmetyje (Galaunė, 1982), veikalas ir XXI a. R. Klimavičiaus knyga, kurioje apibūdinta muziejinių ir kitų kultūros turtų atgavimo pastangos 1918–1940 m. (Klimavičius, 2007) bei N. Keršytės straipsnis, kur apibendrinta besitęsiančios šimtmetį išvežtų muziejinių vertybių susigrąžinimo į Lietuvą pastangos (Keršytė, 2011). Pastebima, kad didžiausias dėmesys skiriamas VSM rinkinių likimui. VSM numizmatikos rinkinio likimo, paieškų problemas plačiausiai nagrinėjo LNM muziejinkė Dalia Grimalauskaitė (Grimalauskaitė). Antra, iki šiol nėra Lietuvos muzeologijos istoriografijoje publikacijų, kurios plačiau analizuotų, vertintų tapatumo, tikrovės muziejinio Lietuvoje tendencijas, atskleistų muziejinės žiūros organizavimo misijas, jų paradigmas. Pobūdžio panaudojimo istoriografijos situacija leidžia teigti, kad dar nėra skelbta kompleksinių išsamių muziejų rinkinių panaudojimo vertinimų. Šiuo laiku daugiausia dėmesio skiriama keliems muziejinės komunikacijos aspektams. Mokslininkai daugiau domisi skaitmeninių medijų raiškos muziejų komunikacijoje problematika. Muziejininkams rūpi muziejinė edukacija, jos atskirų praktikos atvejų patirtys. Muziejų leidžiami komunikacijos srities leidiniai iki šiol nėra plačiau ir giliau kritiškai įvertinti, neišaiškinta, kaip jie atitinka muziejų koncepcijas, misijas, strategijas, kaip jas jie papildo, kodėl leidžiami paribiniai ar net šalutiniai muziejų koncepcijoms leidiniai. Vilniaus universiteto Komunikacijos fakulteto jaunųjų tyrėjų bandymai knygotyros požiūriu apibūdinti XXI a. Lietuvoje muziejų leidinius (2001–2011 m. (Brasaitė), sureikšminus 2007 m. (Jankevičiūtės)) darbus, vis dėlto nepaaiškino leidinių tematikos tikslo ir indėlio į muzeologijos literatūros plėtrą.

2. Muzealumo raiškos: muzealizacijos linkmių ir muziejų poreikio ir organizacijos būdų istoriografijos apžvalga nurodo, kad nėra apibendrintos jos išvalgos. Tikrovės, tapatumo muzealizacijos problematika nesulaukė didesnio tyrinėtojų dėmesio. N. Keršytė paskelbė kelių jos aspektų publikacijas, paremtas negausios istoriografijos ir naujų šaltinių

tyrimais, kur siekta išaiškinti, vertinti sampratas ir praktikas muzealizacijos tarp mokslo ir ideologijos diskurso (Keršytė, 2002) bei nacionalinio tapatumo ir nacionalinių muziejų santykis (Keršytė, 2012), kur buvo pabrėžtas tokio santykio klausimu kitų tyrėjų (Eglės Rindzevičiūtės (Rindzevičiūtė, 2011), Dangiro Mačiulio (Mačiulis, 2013)) publikacijose pateiktų požiūrių vertinimas.

Muziejinių Lietuvos istorijos kontekstų formavimo XIX–XXI a. Lietuvoje pobūdis nėra plačiai įvertintas, tėra kai kuriuos periodus ir atvejus apibrėžiančios kelios publikacijos. N. Keršytė (Keršytė, 2008) ir Rūta Šermukšnytė (Šermukšnytė, 2012) nagrinėjo muziejinių Vilniaus istorijos kontekstų pobūdį. Taip pat N. Keršytė ištyrė muziejinio Lietuvos istorijos atspindėjimo iki 1940 m. aspektus savo monografijoje bei atskirose publikacijose apie VSM su VLAK (Keršytė, 2009) ir VSMVVB (Keršytė, Vilniaus, 2012) misijas bei apie muziejinį poeto Adomo Mickevičiaus (Adam Mickiewicz) (Keršytė, 2006) ir kitų kūrėjų (Keršytė, 2012) įamžinimą bei apie grafo E. Tiškevičiaus praeities įamžinimo *moto* (Keršytė, 2014). Platų, įvairiaaspektį požiūrį apie muziejinę istorijos interpretavimą Vilniaus senienų muziejuose 1855–1915 m. pateikia jau minėtas LNM išleistas 2015 m. straipsnių rinkinys, parengtas pagal autorių pranešimus, skaitytus tarptautinėje mokslo konferencijoje (Kova, 2015). Skirtingus požiūrius apie Lietuvos Didžiųjų kunigaikščių rūmų Vilniuje atkūrimą ir pritaikymą muziejui pateikė istorikai Vydas Dolinskas (Dolinskas, 2008) ir Alfredas Bumblauskas (*Lietuvos Didžiosios*, 2006).

Muziejinių etninės kultūros įprasminimų Lietuvoje XIX–XXI a. pobūdis neturi specialaus išsamaus kompleksinio vertinimo, nėra tam skirtų monografijų, studijų. Tik plačiau Ž. Būčio disertaciniame tyrime apibūdinami muziejinių etnologijos, etnografijos naratyvų formavimo XIX a. Lietuvoje bruožai (Būčys, 2012) bei N. Keršytės monografijoje paryškina ma organizuotų iki 1940 m. Lietuvoje muziejų interesai etninei kultūrai, jos raiškų muziejiniam reprezentavimui. Šios problematikos istoriografijoje reikšmingas gal tik vienas mokslo straipsnis, kur bandyta aptarti etnografijos rinkimo ir reprezentavimo kraštotyros / krašto muziejų ekspozicijoje ir edukacijose situacijos tendencijas XX–XXI a. (Mardosa, 2014). Deja, vyrauja mokslinės publikacijos, kurių autoriai aptaria atskirus muziejinius etninės kultūros įprasminimų atvejus. N. Keršytė yra lyginusi muziejinių VSM ir LNM etninės kultūros įprasminimų nuostatas (Keršytė, 2010), vertino E. Tiškevičiaus interesus lietuvių mitologijai, etnologijai (Keršytė, 2007, 46–60). LNM specializuotame tęstiniame leidinyje „Etnografija“ publikuojama įvairių muziejinių etnografijos aspektų aptarimai. Tačiau apskritai vyrauja muziejinio etninės kultūros Lietuvoje įprasminimo istoriografijoje aprašomieji atitinkamo laikotarpio atvejų ar jų aspektų pobūdžių bei muziejinių etninės kultūros raiškų poreikių apibūdinimai, skelbti muziejinės ir jai artimos problematikos spaudoje (pavyzdžiui, LMA žurnale „Lietuvos muziejai“, 1934–1943 m. kraštotyros leidinyje „Gimtasai kraštas“, sovietiniais metais leidinyje „Muziejai ir paminklai“).

Muziejinės *kito* tapatumų Lietuvoje raiškos visetas nėra mokslškai susistemintai apibūdintas. Šios problematikos istoriografijos pozicijos nurodo, kad skiriamas dėmesys atskiriems *kito* tapatumo raiškos Lietuvoje atvejams. Galima paminėti porą svarbių didesnės apimties pozicijų. Ž. Būčys savo disertacijoje nagrinėjo antikos relikto, orientalistikos srities

vertybių kolekcionavimo XIX a. Lietuvoje pomėgius (Būčys, 2012, 147–185). Dailės istorikė, muziejininkė Aldona Snitkuvienė savo monografijoje gvildeno senovės Egipto relikvų kolekcionavimą XV–XXI a. Lietuvoje bei Egipto senienų reprezentavimą šiuolaikiniuose Lietuvos muziejuose, ypač Nacionaliniame M. K. Čiurlionio dailės muziejuje (toliau – NČDM, nuo 1997 m.), kuris vienintelis iš Lietuvos muziejų turi senovės Egipto relikvų ekspoziciją (Snitkuvienė, 2011).

Tikrovės, tapatumo muzealizacija tarp mokslo ir ideologijos Lietuvoje nėra moksliskai išsamiau apibendrinta ir kritiškai įvertinta. 2002 m. N. Keršytė bandė glaustai apibūdinti tokio diskurso XX a. antroje pusėje pobūdžio gaires (Keršytė, 2002). Tiesa, yra skelbti svarbūs kelių problemų nagrinėjimai. Lietuvos muziejų mokslinės veiklos problematikai buvo skirtos kelios Lietuvos muziejų asociacijos Rinkinių mokslinio tyrimo sekcijos mokslinės konferencijos ir jose skaityti pranešimai publikuoti šios sekcijos leidžiamuose straipsnių rinkiniuose *Lietuvos muziejų rinkiniai* (pavyzdžiui, 2002 m., nr. 1 (Lietuvos muziejų rinkiniai), kuriame mokslininkės, muziejininkės Birutės Kazimieros Salatkienės straipsnyje „Muziejų mokslinė veikla“ bandyta apibrėžti šios veiklos pobūdį (Salatkienė)). 2014 m. mokslininkas Rolandas Maskoliūnas savo šiuolaikinio mokslo muziejaus-centro galimybių Lietuvoje studijoje (Mokslo), pasitelkęs mokslo muziejus, plačiausiai išgvildeno šiuolaikinę Lietuvoje mokslo populiarinimo situaciją. Apskritai tikrovės, tapatumo muzealizacija tarp mokslo ir ideologijos diskurso problematikos istoriografijai būdingas publicistinis charakteris.

Muziejų poreikio esminių bruožų – muziejų misijos, pasiūlos, paklausos, prieinamumo plėtros, pasaulinės integracijos, tipų plitimo ir organizacijos valdymo pobūdžių – istoriografija daugiausia apima faktologinio pobūdžio aprašymus, o mokslinių, probleminių ir metodinių publikacijų negausu. Muziejų, ypač tautos ir kraštotyros, iki 1940 m. poreikio sampratas, paradigmas analizavo N. Keršytė savo monografijoje apie muziejų raidą iki 1940 m., pabrėždama Lietuvoje viešo muziejaus sociokultūrinės misijos sampratų pobūdžius, būdingus muziejų sandaros savitus ir bendruosius bruožus. Sovietų Lietuvoje muziejų poreikiai moksliskai nėra įvertinti. Tik S. Gečas bandė tirti iki 1954 m. muziejų situaciją savo nepublikuotame disertaciniame tyrime. XVIII a. antroje pusėje – XXI a. Lietuvoje muziejų poreikio trajektorijoje sureikšminamų atvejų – VSM, Vytauto Didžiojo muziejaus (toliau – VDM (1936–1940)), Nacionalinio muziejaus Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės valdovų rūmų (toliau – NMLDKVR) – steigimo idėjų rėmimą iš dalies yra gvildenusi N. Keršytė publikacijoje apie nacionalinių muziejų Lietuvoje organizavimo pobūdį (Keršytė, 2012), taip pat galima iš kitų autorių išskirti ir išreiktą menotyrininkės Skaidros Trilupaitytės požiūrį apie šiuolaikinę nacionalinės tapatybės ir muziejų santykio Lietuvoje situaciją (Trilupaitytė). Valstybės muziejų poreikiai yra tiriami N. Keršytės publikacijoje apie muziejų valdymą (Keršytė, 2013) bei leidinio *Lietuvos muziejai po 1990 m.* straipsnių autorių, kurie analizavo muziejų veiklos organizavimo ir veiklos rezultatus (Lietuvos muziejai po 1990 m.) ir P. Galaunės, aprašant jam muziejų organizacijos pirmame Nepriklausomos Lietuvos dešimtmetyje pasiekimus (Galaunė, 1990). Taip pat reikšminga Rolando Maskoliūno publikacija, gvildenanti mokslo muziejaus-centro Lietuvoje poreikį. Galima išvelgti muziejų poreikio apraškas ir informaciniuose muziejų istorijos aprašymuose, rinkinių, ekspozicijų,

kitos veiklos spaudoje ir gausėjančiuose tradiciniuose profesiniuose muziejų leidiniuose (vadovuose po muziejus, rinkinių, parodų, ekspozicijų kataloguose).

Muziejų Lietuvoje misijos sampratų trajektorijos istoriografija nurodo, kad daugiausia dėmesio skiriama muziejų dalyvavimo švietimo procesuose aspektams. Tarpukario Lietuvoje P. Galaunė (Galaunė, 1938), P. Bugailiškis (Bugailiškis, 1935) ir kiti pabrėžė muziejų uždavinius švietimo, ugdymo, ideologijos sklaidai. Nuo XX a. pabaigos Lietuvoje gausėja publicistinių, faktologinių ir probleminių publikacijų apie muziejų vaidmenį švietime, muziejinės edukacijos praktikos atvejus, užsienio patirtis. Muziejų tezauro, dokumentavimo, rinkinių valdymo klausimais teorines refleksijas teskelbė Ž. Būčys (Būčys, 2002). Tiesa, yra išleisti keli straipsnių rinkiniai, informaciniai leidiniai, kur gvildenami muziejų vertybių tvarkymo, priežiūros, apskaitos metodiniai klausimai (pavyzdžiui, informacinis leidinys (seminarų padalomoji medžiaga) parengtas 2009 m. Lietuvos dailės muziejaus filialo Lietuvos muziejų informacijos, skaitmeninimo ir LIMIS centro *Muziejinių vertybių skaitmeninimas: teorija ir praktika (Muziejinių vertybių)*), taip pat nuo 1999 m. Lietuvos nacionalinis muziejus leidžia tęstinį leidinį *Restauravimo metodika*.

Galime teigti, kad muziejų misijos sampratų istoriografijos pobūdis yra dviejų pagrindinių linkmių:

- ▶ teorijos ir praktikos patirties svetur,
- ▶ bei savo muziejų edukacijos praktikos anotavimai.

Muziejų su formaliuoju ir neformaliuoju švietimu sąveikas ypač skatina LMA ir jos Švietimo sekcijos iniciatyvos. 2005 m. ši sekcija paskelbė straipsnių rinkinį, skirtą muziejų edukacijos Lietuvoje supratimo ir praktikos pobūdžiui aptarti (*Muziejų edukacinės*, 2005). Reikšmingos šios sekcijos buvusios kuratorės muziejininkės Nidetos Jarockienės publikacijos, skirtos šiuolaikinės Lietuvos muziejinės edukacijos situacijos (Jarockienė, 2005) bei muziejų su mokymu(si) sąveikos vertinimui (Jarockienė, 2005). LMA Švietimo sekcija ir Lietuvos suaugusiųjų švietimo asociacija paskelbė svarbius mokomojo pobūdžio leidinius, skirtus muziejų sąveikai su švietimu (*Muziejų edukacijos; Muziejų edukacinės*, 2011). Šių leidinių autoriai, sudarytojai pabrėžė besimokančiųjų ir suaugusiųjų švietimo muziejuose jungtis bei interesų, motyvacijos takoskyras, kas turi būti svarbu muziejų edukacijos praktikos organizavimui. Dar reti Lietuvos mokslininkų (edukologų) muziejinės edukacijos atskirų aspektų tyrimai ir vertinimai. Šiuo aspektu svarbus mokslinis straipsnis apie moksleivių kūrybiškumo ugdymą muziejų edukacinėje veikloje (Širiakovaitė) bei minėta jau R. Pranskūnienės disertacija.

XX–XXI a. sandūroje Lietuvoje sureikšmintą muziejaus ryšių su visuomene problema vis dėlto daugiau diskusijų sulaukė seminaruose, konferencijose, o ne publikacijų. Pastebimos kaip reikšmingesnės šios problemos praktiniais sprendimais užsiimančių muziejininkių Dainos Kamarauskienės (Kamarauskienė, *Muziejaus*) bei N. Jarockienės (Jarockienė, *Ryšiai*) aprašomojo ir metodinio pobūdžio publikacijos. Šiuolaikinė *dalyvaujamojo* (angl. *participatory museum*) muziejaus turinio platforma, skelbta JAV muzeologės Ninos Simon ir jos pasekėjų, paryškina dabar tų mokslininkų ir tyrėjų Lietuvoje, kurie domisi būdinga tinklaveikos visuomenei daugiakryptės komunikacijos, dalyvavimo strategijos problematika.

Socialinių medijų raiškų muziejų komunikacijoje problematiką plėtoja kai kurie Vilniaus universiteto Komunikacijos fakulteto mokslininkai, doktorantai, tačiau dar nedaug skelbtų mokslo publikacijų, iš kurių galima paminėti I. Kaplerio (Kapleris, 2014).

Publikacijos muziejų rėmimo / mecenavimo klausimais daugiausia skirtos aptarti atskiriems dovanojimų muziejams vertybių, muziejų statymo mecenavimo, pastatų dovanojimo, pinigų skyrimo atvejams. Nuo XVIII a. antrosios pusės Lietuvoje gausėjo skelbiamų spaudoje informacijų apie muziejams vertybių dovanojimus. 1861 m. E. Tiškevičius aptarė jam imponavusio garsaus XVIII–XIX a. sandūros kolekcininko, mecenato grafo Michalo Walickio gyvenimą, mecenatystes, dovanas Vilniaus universiteto muziejams (Tyszkiewicz). XX a. pradžioje dovanojimų muziejams garsinimo tradiciją tęsė Lietuvių mokslo draugija (toliau – LMD (1907–1940)) ir lenkų Mokslo bičiulių draugija (Towarzystwo przyjaciół nauk (toliau – TPN (1907–1940))). Sovietmečiu Lietuvoje muziejų mecenavimo garsinimo tradicija nutrūko, nes muziejų mecenavimas buvo retas atvejis. Žymus XX a. kolekcininko Mykolo Žilinsko mecenatystės atvejis plačiau pagarsintas po 1990 metų. 1994 m. išleistas leidinys, pristatantis mecenatą M. Žilinską (Mykolas Žilinskas). Šiais laikais Lietuvoje muziejų rėmimo garsinimo tradicija dar vangokai atgaivinama. Muziejams, išskyrus NMLDKVR, dar nebūdinga pabrėžti savo svetainėse internete jų mecenavimo, rėmimo atvejus. Mokslo veikalų, kurie skirti reprezentuoti muziejų mecenavimus, rėmimus, – retenybė. 2010 m. Vilniaus universiteto profesoriaus Arvydo Pacevičiaus sudarytame moksliniame leidinyje, kuris skirtas dovanų Vilniaus universiteto bibliotekai knygos 1792–1832 m. reprezentavimui, tirti dovanojimai ir universiteto muziejams (*Pamirštoji mecenatystė*). Kai kuriuose reprezentuojančiuose muziejų kolekcijas leidiniuose pabrėžiamas jų dovanojimas, pavyzdžiui, etnologo Vacio Miliaus perdavimas LNM ekslibrisų kolekcijos (*Etnologo Vacio Miliaus*), 1933 m. dvarininko Jono Okuličiaus dovanojimas Šiaulių „Aušros“ muziejui šešiolikos XIII–XVIII a. Lietuvos didžiųjų kunigaikščių ir Lenkijos karalių portretų kolekcijos ir nežinomo XVIII a. vyskupo atvaizdo, sukurtų nežinomo dailininko XVIII a. pabaigoje ar XIX a. pradžioje (*Provincijos dvaras*).

Pastebima, kad muziejų esminiai aspektų – muziejų tipai, tinklo sudarymas ir jo valdymas, muziejų ir jų veiklos rezultatų prieinamumo plėtra, muziejų misijos, paklausos ir pasiūlos – nėra istoriografiškai užfiksuoti. Ko gero, tik N. Keršytė glaustai apibendrina muziejų tipų, tipologijos apibrėžimų problemišumą Lietuvoje (Keršytė, 2007, 26–29) bei įvertino muziejų tinklo ir jo valdymo bruožus XIX a. antrojoje pusėje – XXI a. Lietuvoje (Keršytė, 2013, 69–102). Kaip anksčiau minėta, 1990–2011 m. Lietuvos muziejų ir jų rezultatų prieinamumas analizuotas kelių autorių keliuose moksliniuose straipsniuose, kurie skelbti leidinio *Acta Museologica Lithuanica* pirmame numeryje. Dar nėra specialių mokslinių straipsnių, kurie gvildentų muziejų pasaulinės integracijos problemą, nors galimos išvalgos paryškintų muziejų politikos bei paveldo, tapatumo požymių sklaidos pasauliui strategijos pobūdį, efektyvumą. Vieną šiuolaikinių svarbių garsinimo muziejų ir jų paveldo, vertybių galimybių dėka komunikacijos technologijų plitimo aptarė plačiau nei kiti tyrėjai, muziejininkai I. Kapleris savo daktaro disertacijoje, kitose publikacijose. XXI a. atlikti sociologų (*Visuomenės*), ekonomistų (Starkevičiūtė) muziejų veiklos vertinimai nėra muzeologų,

muziejininkų moksliskai analizuoti ir nepareikšta argumentuota kritika bei neaptartas galimas tolesnė veikla, efektyviau organizuojant muziejų veiklą.

Tyrinėjant, vertinant Lietuvos muzeologijos XVIII a.–XXI a. raidą, naudinga remtis muzeologijos, kultūrologijos darbais, kurie įvairiu mastu analizavo muzeologijos mokslo pobūdį, muzealumo, atminties kultūrų konstravimo būdus ir raiškos formas, tapatybių ir ideologijos sankirtas. Taip pat naudingos šiuolaikinių Lietuvos istorikų tyrimų atminties daugiasluoksniškumo, atminties ir atminimo kultūrų transformacijos XX–XXI a. studijos (sudarytos istoriko Alvydo Nikžentaičio (*Nuo Basanavičiaus...*, 2011), (*Atminties...*, 2013)), kurios padeda muzealumo raiškos (muzealizacijos, muziejų poreikio) problematiką suvokti atminties kultūros kontekste. Pasinaudota šiuolaikinių anglų, austrų, prancūzų, slovaku, lenkų ir kitų muzeologų darbais (jie pateikiami literatūros sąrašė).

Apibendrinant galima teigti, kad Lietuvos muzeologijos raida, šio mokslo formavimas Lietuvoje nepakankamai tyrinėti. Tėra viena kita mokslo publikacija apie muziejininkystės studijų organizavimą Lietuvoje XX a. antrojoje pusėje bei vienas mokslo straipsnis, kur vertinamas muzeologijos integravimo į mokslų sistemą Lietuvoje pobūdis iki 2003 metų. Muzeologijos teorijų ir praktikų pasaulyje patirčių naudojimas muzeologijos formavimui Lietuvoje nėra susistemintai analizuotas, nesama mokslo publikacijos, kuri išskirtų tendencijas, sureikšmintų adaptavimo atvejus ir jų naudą.

Muzealumo raiškos istorijos aspektų – tikrovės, tapatumo muzealizacijos bei muziejų poreikio – istoriografija yra skirtingų apimčių. Tradiciškai daugiausia skelbta mokslinių publikacijų ir informacinių aprašymų apie muziejų veiklos aspektus. Nuo XXI a. Lietuvoje gausėja muziejų edukacijos, komunikacijos teorijos ir praktikos patirčių sąveikų probleminių ir aprašomųjų publikacijų. Tačiau yra kelios muzeologijos problemos, kurios mažokai gvildentos ir dar nesulaukė platesnio mokslininkų, tyrėjų dėmesio. Neanalizuota ir nevertinta muziejų pasaulinio integralumo problema, kuri svarbi tapatumo sklaidos politikos formavimui bei Lietuvos kultūros, paveldo, muziejų savitumo pristatymui pasauliui. Muziejų tipų klausimas tepalistas N. Keršytės, bet platesnis tyrimas, kuris svarbus muzealumo raiškos turinio tendencijų išaiškinimui, neatliktas.

Lietuvos muzeologijos raidos XVIII a. antrojoje pusėje–XXI a. istoriografijos ir naujų šaltinių analizė bei atsižvelgtis į šiuolaikines muzeologijos sampratų apie šio mokslo ir muzealizacijos, muzealumo reiškimosi tendencijas pasaulyje ir šiuolaikinių Lietuvos istorikų (pavyzdžiui, Alvydo Nikžentaičio), kultūrologų tyrimus transformacijos atminties daugiasluoksniškumo, atminties ir atminimo kultūrų XX–XXI a. Lietuvoje, sudaro galimybes apibrėžti Lietuvos muzeologijos raidos XVIII a. antrojoje pusėje–XXI a. savitus ir būdingus bendrosioms pasaulyje muzeologijos raidos tendencijoms bruožus bei matyti muzealumo raiškos istorijos aspektus, kaip selektyvios atminties kultūros konstruojamą muziejinę projekciją.